

«Η σχέση της Ειρήνης της Αθηναίας με την
εικονομαχία και η μετατροπή του Παρθενώνα
σε ναό της Παναγίας».

Η Ειρήνη η Αθηναία (752 - 9 Αυγούστου 803), γνωστή και ως Ειρήνη Σαρανταπήχαινα, ήταν Βυζαντινή αυτοκράτειρα από τον γάμο της με τον Λέοντα Δ΄ από το 775 έως το 780, Βυζαντινή αντιβασίλισσα κατά τη διάρκεια της ανηλικότητας του γιου της Κωνσταντίνου ΣΤ΄ από το 780 μέχρι το 790, Βυζαντινός συναυτοκράτορας μαζί με τον γιο της από το 792 μέχρι το 797 και τελικά βασίλεψε μόνη της ως Βυζαντινός αυτοκράτορας από το 797 έως το 802. Κατά τη διάρκεια της αντιβασιλείας της, ασκούσε η ίδια αποκλειστικά σχεδόν την εξουσία. Το όνομά της είναι συνδεδεμένο με την πρώτη αναστήλωση των εικόνων, που θεσπίστηκε από τη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο και με την τύφλωση του γιου της, που διατάχθηκε από την ίδια.

Η ανάληψη της εξουσίας

Καταγόταν από την πλούσια Οικογένεια Σαρανταπήχου της Αθήνας και διακρινόταν για τη μόρφωση και την ομορφιά της. Ήταν ορφανή και την έφερε ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ στην Κωνσταντινούπολη, όπου το 769 παντρεύτηκε τον γιο του, τον μετέπειτα αυτοκράτορα Λέοντα Δ΄ (775-780).

Μετά το θάνατο του Λέοντα Δ΄, η Ειρήνη ανέλαβε την κηδεμονία του δεκάχρονου Κωνσταντίνου ΣΤ΄. Ήταν ήδη γνωστό, πως ήταν εικονόφιλη: ενόσω ζούσε ακόμη ο Λέων Δ΄, είχαν βρεθεί εικόνες στο προσκέφαλό της και ο αυτοκράτορας την επέπληξε σφοδρότατα διακόπτοντας κάθε επαφή μαζί της. Λίγες ημέρες μετά την ανάρρηση του γιου της, εξουδετέρωσε απόπειρα εικονομάχων αρχόντων να ανεβάσουν στον θρόνο τον ετεροθαλή αδελφό τού Λέοντα Δ΄, τον καίσαρα Νικηφόρο και τον υποχρέωσε, καθώς και τους υπόλοιπους γιους του Κωνσταντίνου Ε΄ από την ίδια μητέρα, να περιβληθούν το ιερατικό σχήμα.

Η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος

Αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από την Ειρήνη, είχε αρχίσει η ενθάρρυνση της εικονόφιλης παράταξης.¹ Τον Αύγουστο του 784 ο πατριάρχης Παύλος παραιτήθηκε, επικαλούμενος τύψεις συνειδήσεως, διότι συνέπραξε με εικονομάχους βασιλείς και πρότεινε οικουμενική σύνοδο. Νέος πατριάρχης εξελέγη ο λαϊκός μέχρι τότε Ταράσιος, γραμματέας της Ειρήνης, ο οποίος αποδέχθηκε την εκλογή υπό τον όρο σύγκλησης οικουμενικής συνόδου, η οποία και αποφασίστηκε¹.

Η νέα σύνοδος ορίστηκε να αρχίσει τις συνεδριάσεις της στις 17 Αυγούστου του 786 στον ναό των Αγίων Αποστόλων. Αλλά ο στρατός, που εμφορούνταν από εικονομαχικό πνεύμα και είχε πρόσφατο το προηγούμενο της πραξικοπηματικής εκλογής του Ταράσιου, αντέδρασε βίαια και ματαίωσε τις περαιτέρω εργασίες της συνόδου.

Τότε η Ειρήνη έστειλε τον ευνούχο Σταυράκιο στη Θράκη για να στρατολογήσει νέο στρατό, από εικονοφίλους. Σκηνοθέτησε μετά νέα εισβολή των Αράβων και διακήρυξε την ανάγκη εκστρατείας εναντίον τους. Πήρε μαζί της τα καλύτερα τάγματα της βασιλικής φρουράς, που είχε εκπαιδέσει και οδηγήσει σε νίκες ο Κωνσταντίνος Ε΄, και βγήκε από την Πόλη για να περάσουν δήθεν στην Ασία, αυτή, η αυλή και τα τάγματα. Εκεί τα αφόπλισε με διάφορες προφάσεις, ενώ ο στρατός του Σταυράκιου έμπαινε στην Πόλη από τις πύλες της Θράκης. Τα πιστά στην εικονομαχία τάγματα διατάχτηκαν να διαλυθούν και ο εικονομαχικός στρατός της Κωνσταντινούπολης έπαψε να υπάρχει.

Παρά την διάλυση αυτή του εικονομαχικού στρατού, ο τόπος και ο χρόνος δεν θεωρήθηκαν κατάλληλοι για την συνέχιση των εργασιών της συνόδου και οι συνεδριάσεις της έγιναν στην Νίκαια της Βιθυνίας τον Μάιο του 787. Η εικονόφιλη παράταξη επικράτησε πλήρως. Καταλύθηκε το κύρος της μέχρι τότε θεωρουμένης ως Ζ΄ Οικουμενικής συνόδου της Ιερείας του 754 και αποφασίστηκε η αναστήλωση των εικόνων.

Παναγία η Αθηνιώτισσα – Η Παναγία του Παρθενώνα της Ακροπόλεως

Ένα πανελλήνιο προσκύνημα ήταν η Παναγία η Αθηνιώτισσα, η εκκλησία που στεγαζόταν μέσα στον Παρθενώνα της Ακροπόλεως των Αθηνών.

Κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του, ο Παρθενώνας υπήρξε χριστιανικός ναός. Από το 500 ως το 1450, για κάτι λιγότερο από μία χιλιετία, ο ναός της παρθένου Παλλάδας λειτούργησε ως ναός της Θεοτόκου Παρθένου και υπήρξε θρησκευτικό προσκυνηματικό κέντρο μεγάλης σημασίας καθ' όλη την ιστορία του Βυζαντίου. Προσκυνητές από όλη την Ελλάδα και γενικότερα από όλον τον Ορθόδοξο κόσμο συνέρρεαν στον Ιερό Βράχο ως προσκυνητές στην Θεοτόκο. Το κύρος του ναού ήταν πολύ μεγάλο, αφού ακόμη και ο Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος γιόρτασε τη νίκη του κατά των Βουλγάρων στην Παναγία Αθηνιώτισσα. Μάλιστα προσέφερε στην Παναγία ένα χρυσό αγριοπερίστερο.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της μετατροπής του αρχαίου ναού σε χριστιανικό, είναι πως δεν επήλθαν ριζικές αλλαγές στο εξωτερικό μέρος του. Τα αετώματα δεν σκεπάστηκαν – αφέθηκαν ως είχαν. Ο περίφημος φόβος των “δαιμονικών” αρχαίων θεών, απ ότι φαίνεται δεν περιελάμβανε την Ακρόπολη. Οι Χριστιανοί έδειξαν έμπρακτα τον απαιτούμενο σεβασμό τους απέναντι στο ιστορικό αυτό μνημείο της Ελλάδος.

Τον 5ο αι. ο Παρθενών μετατράπηκε σε τρίκλιτη χριστιανική βασιλική αφιερωμένη αρχικά στην Αγία Σοφία και εν συνεχεία (στα μεσοβυζαντινά χρόνια) στην Παναγία την Αθηνιώτισσα.

Επί Ιουστινιανού πάντως καθαγιασθηκε και ορίστηκε να λέγεται «καθολική εκκλησία Αθηνών». Σε ανώνυμη χειρόγραφη περιήγηση του 15ου αιώνα που βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη της Βιέννης αναφέρεται ότι «ο ναός της Θεομήτορος που βρίσκεται στην Ακρόπολη οικοδομήθηκε από τον Απολλώντα και τον Ευλύγιο», οι οποίοι όπως ξέρουμε ήταν σύγχρονοι του Ιουστινιανού και Τιβερίου Β΄ αντίστοιχα.

Από τα τέλη του 6ου αιώνα και μετά άρχισαν να κηδεύονται γύρω από το ναό οι νεκροί των κληρικών, επισκόπων και άλλων. Σε ανασκαφές που έγιναν το 1836 βρέθηκαν πολλά μνήματα χριστιανικού κοιμητηρίου και μια μαρμάρινη επιγραφή «της αγιωτάτης εκκλησίας των Αθηνών», καθώς και χάλκινα νομίσματα των βασιλέων Ιουστινιανού και Ιουστίνου Β΄, και μερικά χρυσά του Τιβερίου Β΄ του Θρακός.